

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Ἡ Ἀριστοτέλειος κριτικὴ τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας.

Νῦν μόλις φθάνομεν εἰς τὴν συστηματικὴν ἀνάλυσιν καὶ κριτικὴν τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας ὅπως ἔχομεν αὐτὴν ἐνώπιόν μας εἰς τὰ κρη. 6 καὶ 9 τοῦ πρώτου βιβλίου, εἰς σειρὰν ἀποριῶν τοῦ τρίτου, τέλος καὶ κυρίως εἰς τὰ δύο τελευταῖα βιβλία τῶν Μεταφυσικῶν. Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἀπαιτήσῃ τις νὰ διεξέλθωμεν ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον καὶ νὰ ἀντικρούσωμεν τὸν ὄγκον τοῦτον τῶν ἐπιχειρημάτων τὰ ὅποια, πολλάκις λίαν συνεπτυγμένως ἐκπεφρασμένα, ἐσωτερικῶς δὲ καὶ ἐξωτερικῶς ἤκιστα τακτοποιημένα, δὲν δύναται πάντοτε μετὰ βεβαιότητος νὰ ἐρμηνευθῶσι, ἀλλ' ἀρκεῖ νὰ ἐξάρωμεν τὰ κυριώτερα καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους τὰ μᾶλλον τονισθέντα χωρία. Χάριν δὲ μείζονος ὀπωσοῦν τάξεως καὶ διὰ νὰ δυνηθῶμεν εὐκολώτερον νὰ ἐπισκοπῶμεν τὸ σύνολον τῆς περιγραφῆς, θὰ προσπαθήσωμεν πρωτίστως νὰ τηρήσωμεν ὅσον τὸ δυνατόν ἀσθηρότερον τὴν διάκρισιν τὴν ὁποίαν ἐπανειλημμένως κάμνει ὁ Ἀριστοτέλης, τὴν ὁποίαν ὅμως οὗτος δὲν ἀκολουθεῖ πιστῶς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, μεταξὺ τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῆς ἀπλουστερᾷ μορφῇ καὶ τῆς κατόπιν ἐξελίξεως αὐτῆς εἰς θεωρίαν ἀριθμῶν. Τὴν πρώτην θὰ πραγματευθῶμεν διαιροῦντες αὐτὴν, συμφώνως πρὸς τὴν διττὴν ἐννοιαν τῆς οὐσίας παρ' Ἀριστοτέλη, εἰς τὴν μᾶλλον θεωρητικὴν ἔρευναν περὶ τῆς θεμελιώδους σχέσεως τοῦ γενικοῦ πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον, καὶ τὴν μᾶλλον πρακτικὴν περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς Ἰδέας πρὸς ἐξήγησιν τῆς γενέσεως καὶ τῆς ἀλλοιώσεως· ἐκείνη ἀφορᾷ τὴν Ἰδέαν ὡς μορφήν ἢ ὡς περιεχόμενον τοῦ ὀρισμοῦ, αὕτη ὡς κινήτηριον αἰτίαν· ἐκείνη ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὴν λογικὴν αὕτη μᾶλλον εἰς τὴν φυσικὴν. Αἱ σκέψεις, συνεπῶς, αἱ ἀφορᾶσαι τὴν ὕλην καὶ τὰς τελικὰς αἰτίας δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὴν δευτέραν ὁμάδα τῶν ἐπιχειρημάτων.

I. Ἡ περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρία ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῆς μορφῇ.

A. Ἡ θεμελιώδης σχέσις τοῦ γενικοῦ καὶ τοῦ καθ' ἕκαστον.

Τὴν σπουδαιότητα τοῦ προβλήματος τὸ ὅποιον ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπίλυσιν ἢ περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρία ἠγγόησε πολὺ καλὰ ὁ Ἀριστοτέλης. Εἰς τὰς ἀπορίας ἀποκαλεῖ αὐτὸ «τὴν σοβαρωτέραν πασῶν τῶν δυ-

σχερειῶν τῆς ὁποίας ὁμως ἡ ἐξέτασις εἶνε ἀναγκαιοτάτη» (III 4, 999a 24): Ἐὰν οὐδὲν ὑπάρχει πλὴν τῶν καθ' ἕκαστον πραγμάτων, ταῦτα δὲ εἶνε ἀπειρα, πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ γνῶσις αὐτῶν, ἀφοῦ ἔχομεν γνῶσιν ἀντικειμένου τινὸς μόνον ἐφ' ὅσον δύναται ν' ἀποδοθῇ τι εἰς αὐτὸ ὡς ἔν καὶ ταῦτόν, ἢ ἐφ' ὅσον δύναται ν' ἀποδοθῇ αὐτῷ τι γενικῶς; Διὰ τοῦτο «παρὰ» τὸ καθ' ἕκαστον ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ καὶ τὸ γενικόν. Ἐναντίον ὁμως τοῦ τοιούτου εἶχεν ὑποδειχθῆ προηγουμένως σειρά ἀμφιβολιῶν (997b 3). Ἐὰν πλὴν τῶν καθ' ἕκαστον πραγμάτων οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει, τότε δὲν ὑπάρχουσι ἀντικείμενα τοῦ καθαρῶ λογισμοῦ, ἀλλὰ μόνον τὰ τῶν αἰσθησέων, καὶ οὕτω δὲν θὰ ὑπάρχει καὶ γνῶσις, ἐκτὸς ἐὰν ἀποκαλέσωμεν γνῶσιν τὰς ἐκ τῶν αἰσθησέων ἐντυπώσεις· ὁμοίως δὲν θὰ ὑπάρχει αἰώνιον τι καὶ ἀναλλοίωτον διότι τὸ αἰσθητὸν παρέρχεται καὶ ἀλλοιοῦται. Ἄγε ὁμως αἰώνιου τινὸς δὲν δύναται νὰ νοηθῇ καὶ ἡ γένεσις, διότι ἡ γένεσις προϋποθέτει τελευταῖον τι ἀγέννητον.

Κεφ. 6, 1003a 7: αἱ ἀρχαὶ εἶνε γενικόν τι ἢ καθ' ἕκαστον; Ἐὰν εἶνε γενικαὶ δὲν εἶνε οὐσίαι, διότι οὐδὲν γενικὸν εἶνε οὐσία, ἀλλὰ μόνον ἰδιότης (ποιότης). Ἐὰν τοῦναντίον εἶνε καθ' ἕκαστον δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχομεν γνῶσιν αὐτῶν, διότι πᾶσα γνῶσις εἶνε γενικὴ· θὰ ἦτο δὲ ἀνάγκη νὰ ὑπῆρχον πάλιν θεμελιωδέστεραι ἀρχαί, τοῦτέστι γενικαί, ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ λάβωμεν γνῶσιν ἐκείνων (καθὸ καθ' ἕκαστον πραγμάτων).

Λεπτομερέστερον ὁμως καὶ σαφέστερον ἀναπτύσσεται τὸ ζήτημα καὶ ταῦτοχρόνως γίνεται ἀπόπειρα νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸ ἀπάντησις, εἰς τὸ δέκατον κεφάλαιον τοῦ 13ου βιβλίου. Ἐὰν παραδεχθῶμεν τὰ στοιχεῖα, ὁλοεὶ τὰ γράμματα τοῦ εἶναι, ὡς καθ' ἕκαστον καὶ ὄχι ὡς γενικὰ τότε μόνον ταῦτα, ἐν γένει, θὰ ὑπάρχουσι· π.χ. ἐν ἡ περιπτώσει ἐξ ἐκάστου εἶδους τῶν φθόγγων γλώσσης τινὸς ὑπῆρχε μόνον εἰς τοιοῦτος (πρβλ. III 4, 999 b 24 ε.)· δὲν θὰ ἦτο ὁμως δυνατόν νὰ ἔχομεν γνῶσιν αὐτῶν διότι πᾶσα γνῶσις εἶνε γενικὴ, ὡς δεικνύει εἰς ἡμᾶς τοῦτο ἡ ἀπόδειξις καὶ ὁ ὁρισμός. Ἐὰν ὁμως αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ ἐκ τούτου παράγωγα ὄντα εἶνε γενικὰ τότε πρὸ τῆς οὐσίας θὰ ὑπάρχει τι τὸ ὁποῖον δὲν εἶνε οὐσία διότι τὸ γενικὸν δὲν εἶνε οὐσία (1086 b. 33).

Ἡ λύσις ἔχει ὡς ἐξῆς: πράγματι αἱ ἀρχαὶ τοῦ εἶναι ἔχουσι ἀναλογίαν πρὸς τοὺς φθόγγους: ὑπάρχουσι πολλὰ Α, πολλὰ Β καὶ καθ' ἑξῆς, καὶ ἐκτὸς αὐτῶν οὐδὲν πλέον π. χ. τὸ «Α» τὸ «Β» «καθ' ἑαυτὸ» ὑπάρχει· κατὰ ταῦτα ἄρα εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρχωσι ἀπείρως πολλαὶ ὁμοιαὶ συλλαβαί. Τὸ ὅτι ὁμως ἡ γνῶσις κατ' ἀνάγκην ὀφείλει νὰ εἶνε γενικὴ καὶ ὄχι, ὡς ἐκ τούτου, καὶ αἱ ἀρχαὶ τῶν πραγμάτων ἀνάγκη νὰ εἶνε γενικαὶ καὶ ὄχι (ὡς, ἄρα, διατείνεται ὁ Ἀριστοτέλης) κατ' ἰδίαν οὐσίαι, ἐνέχει πῶντι ἐκ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων τὴν μεγαλειτέραν δυσχερείαν, εἶνε ὁμως ἐν ὁρισμένῃ μόνον ἐννοίᾳ ὀρθόν, ἐν ἄλλῃ πάλιν δὲν εἶνε τοιοῦτον. Ἡ γ. ὡσις τοῦτέστιν, ὡς καὶ τὸ γιγνώσκειν, σημαίνει δύο τινά: τὴν δυνα-

μιν καὶ τὴν πραγματοποίησιν. Ἡ δύναμις τῆς γνώσεως εἶνε πράγματι, καθὸ ὕλη, γενικὴ καὶ ἀόριστος καὶ ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὸ γενικὸν καὶ τὸ ἀόριστον, ἐνῶ ἡ πραγματοποιηθεῖσα γνώσις εἶνε ὠρισμένη καὶ ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὸ ὠρισμένον, εἶνε «τοῦτο» καὶ ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὸ «τοῦτο». Παρεπομένως μόνον καὶ δευτερευόντως βλέπει π. χ. ἡ ὄρασις τὸ χρῶμα ἐν γένει, διότι «τοῦτο» καὶ «τοῦτο» τὸ χρῶμα τὸ ὁποῖον ἐκάστοτε βλέπει εἶνε χρῶμα ἐν γένει. Οὕτω καὶ εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦτο καὶ τοῦτο τὸ Α εἶνε ἐν γένει Α, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἐὰν αἱ ἀρχαὶ ἦσαν κατ' ἀνάγκην γενικαί, τότε καὶ πᾶν τὸ ἐκ τούτων ἀπορρέον ἦτο γενικόν, ὡς ἐπὶ τῶν (συλλογιστικῶν) ἀποδείξεων. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει οὐδὲν καθ' ἑκάστον ἦτο ὑπῆρχε καὶ ἄρα οὐδὲ οὐσία. Ἡ γνώσις ὅμως (ὡς εἵπομεν) εἶνε μόνον ἐν ὠρισμένη ἐννοίᾳ γενικῇ, ἐν ὠρισμένη πάλιν δὲν εἶνε.

Ὅρθῶς ἤδη ὁ Bonitz παρατήρησεν εἰς ταῦτα ὅτι ἡ πανάκεια διὰ τὰς ἐλλείψεις τοῦ ἀριστοτελικοῦ συστήματος, ἡ διάκρισις τ. ἔ. δυνάμεως καὶ ἐντελεχείας, πάντως ἀρνεῖται ἐνταῦθα ὑπηρεσίαν διότι κατὰ τὰς λοιπὰς τελείως ὁμοφώνους καὶ ἀναμφισβητήτους δηλώσεις τοῦ φιλοσόφου ὄχι ἡ ἀπλῶς δυνατὴ ἀλλ' ἡ πραγματικὴ γνώσις στηρίζεται ἐπὶ τοῦ γενικοῦ. Εἶνε ἄρα βέβαιον ὅτι παρ' Ἀριστοτέλη μεταξὺ τῆς γνώσεως καὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς ὑπάρχει χάλινον χάσμα: ἡ γνώσις εἶνε κυρίως γενικὴ καὶ ὄχι καθ' ἑκάστον, τὸ ἀντικείμενον καθ' ἑκάστον καὶ ὄχι γενικόν. Τὴν τελείαν ὅμως ἀνικανότητα τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τὸ νὰ κατανοήσῃ τὸν ἰδεϊσμόν προδίδει τὸ ἐπιχείρημα ὅτι: δὲν εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε προγενέστερον (θεμελιωδέστερον) τῆς οὐσίας οἴουδήποτε τὸ ὁποῖον νὰ μὴ εἶνε οὐσία. Κατὰ Πλάτωνα ὁ νόμος τοῦ κατὰ λόγον (τοῦ λογικοῦ) προηγεῖται τοῦ συγκεκριμένου εἶναι, εἶνε «ὑπὲρ» τὸ εἶναι. Ἴδου τὸ ἄλφα βῆτα τοῦ ἰδεϊσμοῦ. Δὲν ἤκουσεν ἄρα ποτέ τι περὶ αὐτοῦ ὁ Ἀριστοτέλης; Θὰ ἀντιπαρῆλθε βεβαίως πρὸ τῶν ἰσχυρῶν του διότι δὲν ἦτο καταληπτὸν εἰς τὸν νοῦν αὐτοῦ. Ἄλλη ἐξήγησις δὲν ὑπάρχει.

Λίαν σαφῶς ἐκθέτει εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ αὐτοῦ βιβλίου τὴν θεωρίαν αὐτοῦ. Αἱ γενικότητες, π. χ. τῶν μαθηματικῶν, προηγούνται τῶν πραγμάτων τῶν αἰσθήσεων ὄχι ἐν τῷ εἶναι, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ διανοήσει (λόγῳ). Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ θεωρήσωμεν ταύτας ὡς ἐκτὸς τῶν ἀντικειμένων («παρὰ» τὰ ἀντικείμενα) ὑπαρχούσας, ἀλλ' ἰσχύουσι περὶ αὐτῶν τούτων τῶν πραγμάτων μόνον ὅμως ἐφ' ὅσον ταῦτα εἶνε τοῦτο καὶ τοῦτο (1077 b 17-22 πρβλ. Ἀναλ. Δευτ. I 11, 77 a 5 καὶ ἄλλ.). Οὕτω δυνάμεθα νὰ ὁμιλῶμεν περὶ τῶν κινήσεων τῶν σωμάτων χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς λοιπὰς αὐτῶν ιδιότητας, οὕτω περὶ τῶν κινητῶν σωμάτων ἀνεξαρτήτως τῆς κινήσεως αὐτῶν, οὕτω τέλος περὶ αὐτῶν ἀπλῶς ἐφ' ὅσον εἶνε ἐπιφάνεια, γραμμαί, σημεῖα. Διὰ τοῦτο ἀναμφισβητήτως δυνάμεθα νὰ εἵπωμεν ὅτι τὰ ἀντικείμενα τῶν μαθηματικῶν ὑπάρχουσιν καὶ οὕτω ἀντικείμενον τῶν μαθηματικῶν δὲν εἶνε μὲν τὰ ὕλικα πράγματα ὡς ὕλικα,

ἄλλ' οὔτε ἀφ' ἑτέρου καὶ ἄλλα τινά, ἀπὸ τῶν ὑλικῶν κεχωρισμένα πράγματα. Ὅσον ἄρα θεμελιωδέστερα καὶ (κατ' ἔννοιαν) ἀπλούστερα εἶνε τὰ ἀντικείμενα, κατὰ τοσοῦτον ἀκριβεστέρα καὶ ἡ γνῶσις. Οὕτω ἡ καθαρὰ ἀριθμητικὴ εἶνε αὐστηροτέρα τῆς γεωμετρίας, αὕτη αὐστηροτέρα τῆς καθαρᾶς περὶ τῶν κινήσεων θεωρίας, ἐντὸς ταύτης πάλιν αὐστηροτέρα εἶνε ἢ τῆς ἀπλουστάτης τοῦτέστι τῆς ὁμοιομόρφου κινήσεως. Ἡ ἐπιστήμη δύναται ἄρα ἡσύχως νὰ θέτῃ (θέμενος, 1078a 17) τὸ ἐκάστοτε ἀντικείμενον καὶ νὰ ἐξαγάγῃ τὰ ἑαυτῆς συμπεράσματα, οὐδὲν διαπράττει σφάλμα ὅπως δὲν διαπράττει σφάλμα καὶ ὁ λαμβάνων ὡς δεδομένον ὅτι γραμμὴ τις ἐν τῷ σχεδίῳ ἔχει μῆκος ἐνὸς ποδὸς ἐνῶ ἀληθῶς αὕτη δὲν ἔχει μῆκος ἐνὸς ποδὸς. Οὕτω, πράγματι, ἐνεργοῦσι τὰ μαθηματικά· καὶ βεβαίως τὰ μαθηματικά ἔχουσι δίκαιον, καὶ πραγματεύονται περὶ ἀντικειμένων τὰ ὅποια ἀληθῶς εἶνε. Τὰ ἀντικείμενα τῶν μαθηματικῶν ὑπάρχουσιν ἀληθῶς ἀλλὰ μόνον δυνάμει.

Πρωτίστως παρατηροῦμεν ὅτι αἱ σκέψεις αὗται εἶνε πολὺ διαφωτιστικάι. Πῶς ὅμως τίγεται δι' αὐτῶν ὁ Πλάτων; «Ἀπεχώρισεν» ἄραγε οὗτος τὰς καθαρὰς ἐννοίας, τὰς τῆς λογικῆς, τῶν μαθηματικῶν, ἐν γένει τὰς θεμελιώδεις ἐπιστημονικὰς ἐννοίας, καὶ παρεδέχθη ταύτας ἀπομεμονωμένας ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ ὥστε νὰ κατέστησεν εἰς ἑαυτὸν ἀδύνατον τὴν ἐκ νέου σύνδεσιν αὐτῶν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ συγκεκριμένως ὑπάρχοντος; Κατεσκεύασεν, ἄρα γε, ἐπὶ πλεόν, ἐπειδὴ διέφευγεν αὐτῷ ἡ ἀληθῆς, δεδομένη ὑπαρξίς, ἐκ τῶν καθαρῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν ὑπαρξίς, καθ' ἑαυτάς, κατ' οὐσίαν ὁμοίας φύσεως πρὸς τὰς ὑλικὰς πρὸς τὰς ὁποίας ὅμως ὄφειλον νὰ ἀντιτίθενται ὡς ἀπολύτως διάφοροι; Καὶ πράγματι, ὡς ἀρκούντως θὰ πληροφορηθῶμεν ἀκόμη, αὕτη εἶνε ἡ μόνη ἐννοία (ἐὰν εἶνε δυνατόν νὰ θεωρηθῇ τοῦτο ἐννοία) τὴν ὁποίαν ὁ Ἀριστοτέλης κατώρθωσε νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας.

Τὸ σφάλμα θὰ ἦτο ἤδη ἱκανῶς βεβῶν ἐὰν καὶ τὸ πρῶτον μόνον ἠδύνατο δικαίως νὰ ὑποστηριχθῇ: ὅτι τοῦτέστιν ὁ Πλάτων δὲν κατώρθωσε νὰ φθάσῃ πέραν τοῦ νὰ ἐξάγῃ ἐν τῇ καθαρότητι αὐτῶν τὰς θεμελιώδεις ἀφηρημένας ἐννοίας, ὅτι δὲν ὑπέδειξε καὶ τὸν τρόπον διὰ νὰ συνδεθῶσι πάλιν αὗται πρὸς γνῶσιν τοῦ δεδομένου, τοῦ συγκεκριμένου. Τοιαύτη πλάνη ἠδύνατο νὰ γεννηθῇ ἐν ὅσῳ ἡ Ἰδέα συνήγετο ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς συνδέσεως ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου, ὅπως τοῦτο ἐγένετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ παλαιότερα συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος, χωρὶς νὰ ἐξετασθῇ ὁπῶς τὸ ζήτημα τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὸ ὅποιον ἀναφέρονται τὰ κατηγορούμενα ὡς καὶ ἡ ἐννοία καὶ ὁ λόγος τῆς σχέσεως ταύτης. Ἀλλ' ἤδη εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ «Φαίδωνος» καὶ εἰδικῶς εἰς τὸν «Παρμενίδην» ἐξήτασεν ἐπίσης ὁ Πλάτων, μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς ἀκριβείας καὶ μέχρι τῶν βαθυτάτων αὐτῆς λόγων, τὴν πρὸς τὸ ὑποκείμενον σχέσιν· ἀνεγνώρισε, καὶ ἰσχυρῶς τονίσας ἔφερεν εἰς τὴν πρώτην

γραμμὴν, τὸ χ τῆς πείρας καὶ τὴν εἰς τοῦτο ἀναφορὰν τῶν καθαρῶν θέσεων τῆς διανοήσεως ὡς ἀπαραιτήτου ὄρου τοῦ διὰ τὴν γνῶσιν κύρους τῶν Ἰδεῶν. Ἐκ τούτου δὲ καὶ καθίσταται καταληπτὴ ἢ ἐντελῶς νέα τροπὴ τὴν ὑποίαν ἔλαβεν ἢ περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρία ἀπὸ τοῦ «Παρμενίδου» καὶ ἐντεῦθεν: ἡ συμπλοκὴ τοῦτέστι τῶν ἐννοιῶν ἐν τῷ «Σοφιστῇ», αἱ ἀρχαὶ τοῦ ἀορίστου καὶ τοῦ καθορισμοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ «Φιλήβῳ», ὁ χῶρος ὡς ἀρχὴ τοῦ «τοῦτο» ἐν τῷ «Τίμαιῳ». Πῶ; συμβιβάζει ὁ Ἀριστοτέλης πάντα ταῦτα; Πῶς θὰ ὑποστηρίξει ἐν γένει τὴν πλάνην αὐτοῦ καὶ ἀπέναντι τοῦ «Τίμαιου» τὸν ὅποιον καλῶς γινώσκει καὶ πολλάκις λαμβάνει ὑπ' ὄψιν;— Ἐννοεῖ τὸν χῶρον ὡς «μέσον» τι, τοῦτέστιν ὡς τρίτον, πάλιν αὐτοτελὲς πρῶτον μεταξὺ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἐπίσης ὡς πράγματα ὑπ' αὐτοῦ θεωρουμένων Ἰδεῶν. Τὸ τοιοῦτον ὅμως ἀπέναντι τῆς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος διδομένης συναγωγῆς καὶ ἐξηγήσεως τῆς ἀρχῆς ταύτης ὁμοιάζει πλέον παρὰ πολὺ πρὸς τὸ νὰ μὴ θέλη ἐξ ἐπίτηδες νὰ ἐννοήσῃ, καθίσταται οὐδὲν ἥτιον καταληπτὸν καὶ ἄνευ σφάλματος τῆς θελήσεως ἔκ τοῦ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, οἶονεὶ ὑπνωτισμένος, βλέπει οὐσίαις πανταχοῦ ὅπου γίνεται λόγος περὶ ἀντικειμένων γνώσεως, ἔστω καὶ ἐὰν πρόκειται περὶ ὄνειρώδους, μάλιστα νόθου τινὸς γνώσεως, ὅποια κατὰ τὸν «Τίμαιον» εἶνε ἢ τοῦ χῶρου.

Ἀφοῦ καὶ ὁ ἴδιος κάλλιστα γνωρίζει ὅτι εἶνε δυνατὸς ἀπλῶς ἀφηρημένος ἀποχωρισμός, διατὶ τόσον ἀπολύτως δὲν θεωρεῖ τούτου ἱκανὸν τὸν Πλάτωνα; Διότι τῶντι ὁ Πλάτων δὲν ὤρμηθη ἀπὸ τῶν πραγμάτων ὡς τῶν κατὰ πρῶτον δεδομένων διὰ νὰ ἀντλήσῃ ἔκ τούτων δι' ἀφαιρέσεως τὰς ἀφηρημένας ἐννοίας μέχρι τῶν θεμελιωδῶν τοιούτων, ἀλλ' εἰς αὐτὸν (τὸν Πλάτωνα) τὸ πρόβλημα ἐτέθη μᾶλλον ἀντιστρόφως: πῶς τ.ἔ. ἔκ καθαρῶν τῆς διανοήσεως καθορισμῶν ἀνάγκη, ὑποθετικῶς βεβαίως, νὰ συστηθῇ τὸ καθ' ἕκαστον συγκεκριμένον. Ἐἰ γενετικὴ μέθοδος εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δὲν ἐννοεῖ ὁ Ἀριστοτέλης. εἶνε αὕτη τόσον ξένη, τόσον ἀκατάληπτος δι' αὐτὸν ὥστε, ὡς πολλάκις παρατηρήσαμεν, οὔτε κἂν παροδικῶς εἶνε εἰς θέσιν νὰ θέσῃ ἑαυτὸν εἰς τὸ σημεῖον ἀπόψεως αὐτῆς.

Ἦδη εὐκόλως καθίσταται καταληπτὴ ἢ γενικὴ περιγραφή τὴν ὑποίαν κάμνει ὁ Ἀριστοτέλης τῆς προελεύσεως καὶ σημασίας τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας (XIII 4, A 6). Ὁ Σωκράτης ἀνεκάλυψε τὸ γενικόν, τοῦτέστι τὸν ὄρισμόν, δὲν διέπραξεν ὅμως ἀκόμη τὸ σφάλμα νὰ θέσῃ αὐτὸ κεχωρισμένως ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ (1078 b 30, 987 b 4). Ὁ Πλάτων ἐξετέλεσε τὸν χωρισμόν τοῦτον καὶ προῆλθεν ἔκ τούτου ἡ Ἰδέα: παρεδέχθη ἀδιακρίτως Ἰδέας περὶ παντὸς γενικῶς λεγομένου.—XIII 9, 1086 a 32: κατὰ Πλάτωνα αἱ Ἰδέαι εἶνε ταῦτοχρόνως γενικαὶ καὶ καθ' ἕκαστον πράγματα, διότι ἀφοῦ τὰ τῶν αἰσθήσεων πράγματα εὐρίσκονται ἐν διαρκεῖ μεταβολῇ, ἐνόμισεν ὅτι τὸ γενικὸν ὄφειλε (ὡς παραμένον ἀναλλοίωτον, πρβλ. 987b

3, 1078b 16) να εἶνε ἄλλο τι, παρὰ τὰ αἰσθητά. Βεβαίως ἄνευ γενικοῦ δὲν εἶνε δυνατὴ ἡ γνῶσις, ὁ ἀποχωρισμὸς ὅμως αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστον αἰσθητῶν πραγμάτων εἶνε ἡ αἰτία ὅλων τῶν δυσχερειῶν εἰς τὰς ὁποίας περιεπλάκη ἡ περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρία. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πλάτων (ὡς ἐκ τοῦ ἄνωτέρω λεχθέντος λόγου) ἐνόμισεν ὅτι ὄφειλον νὰ ὑπάρχωσιν ἄλλαι, κχωρισμένοι, καὶ παρὰ τὰ αἰσθητὰ πράγματα οὐσίαι, μὴ γνωρίζων ἄλλας «ἐξῆρες» ἀπλούστατα τοὺς γενικοὺς προσδιορισμοὺς κατασκευάσας αὐτοτελῆ ὄντα. Ἀποτέλεσμα δὲ τούτου ἦτο ὅτι τὰ γενικά καὶ τὰ καθ' ἕκαστον ὄντα εὐρέθησαν νὰ εἶνε περίπου τὸ αὐτό.

Ποῦ κυρίως στηριζόμενος παραδέχεται ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι αἱ Ἰδέαι τοῦ Πλάτωνος εἶνε κατ' ἀνάγκην κατ' ἰδίαν οὐσίαι; — Νομίζει ὅτι ἀνάγκη νὰ εἶνε τοῦτο, διότι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον εἶνε ἀρχηγόνως μόνον οὐσία δύναται νὰ εἶνε, μόνον δὲ καθ' ἕκαστον ὄντα δύνανται νὰ εἶνε οὐσίαι. «Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἀναλύουσι τοῦτο ἐπαρκῶς (δὲν ἐπεξηγοῦσι σαφῶς, διαρθροῦσι) πάλιν, τοῦτο θέλουσι καὶ τοῦτο κατ' ἀνάγκην ὀφείλουσι νὰ ἐννοῶσι, ὅτι τ. ἔ. πᾶσα Ἰδέα εἶνε κατ' ἰδίαν οὐσία καὶ ὄχι ἀπλῶς τι τὸ ὅποιον ἀποδίδεται εἰς ἄλλο τι» (1002 b 26). Τὸ τοιοῦτον σημαίνει ὅτι μόνον ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον δύνανται νὰ εἰσέλθωσιν αἱ Ἰδέαι εἰς τὸ ἀριστοτελικὸν σύστημα ἐννοιῶν. Ἀλλὰ τελειωτικῶς αὐτὸ εἶνε τὸ σφάλμα τοῦ συστήματος τούτου.

Ἡμεῖς ἀντιλαμβανόμεθα ἐντελῶς διάφορον τὴν σχέσιν τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὸν Σωκράτην. Ὁ Σωκράτης εὔρε τὴν μέθοδον τοῦ ὀρισμοῦ, ἐφήρμοσεν ὅμως αὐτὴν μόνον ἐπὶ ὀλίγων κυρίων ἀφηρημένων ἐννοιῶν, ἰδίως ἐκ τῶν τοῦ κύκλου τῆς ἠθικῆς, ἐφ' ὅσον δὲ γνωρίζομεν, δὲν ἔβησεν εἰς ἑαυτὸν τὸ πρόβλημα νὰ κατασκευάσῃ ἐν γένει τὸ ἀντικείμενον εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς γνώσεως, καὶ πρῶτον εἰς τὸ τῆς θεωρητικῆς γνώσεως, ἐκ καθαρῶν τῆς διανοήσεως καθορισμῶν τὸ τοιοῦτον ἀποτελεῖ γενίκευσιν καὶ ἐμβριθεστέραν θέσιν τοῦ προβλήματος εἰς τὴν ὁποίαν οὔτε ὁ Πλάτων ἔφθασε διὰ μᾶς, ἡ ὁποία ὅμως συνεπλήρωσε τὴν περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίαν. Ἡ ἀληθὴς ἐννοια τοῦ «χωρισμοῦ» τῶν καθαρῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν εἶνε ἡ ἀπαράιτητος πρόταξις τοῦ κατὰ λόγον (συμφώνου πρὸς τὴν λογικὴν) ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνάγκη τὸ πρῶτον νὰ θεμελιωθῇ πᾶν εἶναι. Ἴδου ἐκεῖνο τὸ ὅποιον οὐδέποτε ἠγνόησεν ὁ Ἀριστοτέλης. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο δι' αὐτὸν ἀκατάληπτον τὸ «πῶς εἶνε δυνατόν νὰ προὑπάρχη τῆς οὐσίας πρᾶγμα τι τὸ ὅποιον δὲν εἶνε οὐσία» διὰ τοῦτο ἕνα μόνον τρόπον κατώρθωσε νὰ εὔρη διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ προσαρμόσῃ εἰς τὰς ἑαυτοῦ ιδέας τὴν γνώμην τοῦ Πλάτωνος—ὅτι δὲ πρόκειται περὶ προσαρμογῆς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος φανερὰ διὰ τῶν ἄνωτέρω μνημονευθεισῶν λέξεων—νὰ παραδεχθῇ τοῦτέστιν ὅτι αἱ Ἰδέαι ἀνάγκη νὰ εἶνε δευτέρου τάξεως πραγμάτων, παρὰ τὰ αἰσθητὰ πράγματα, καὶ ὅμως κατ' οὐσίαν, ὁμοίας φύσεως πρὸς ταῦτα.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ τακτικώτατα ἡ πρώτη ἀντίρρησης αὐτοῦ εἶνε: ὅτι ἡ θεωρία τῶν Ἰδεῶν σημαίνει ἀπλῶς ἄχρηστον διπλασιασμὸν τοῦ εἶναι. Οὕτω III 2, 997 b 7: Αἱ Ἰδέαι εἶνε κατ' οὐσίαν τὸ αὐτὸ ὅ,τι καὶ τὰ αἰσθητὰ πράγματα, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἐκεῖνοι πρέπει νὰ εἶνε αἰώνιοι ἐνῶ ταῦτα παρέρχονται. Ἄλλως τε φέρουσι καὶ τὰς αὐτὰς ὀνομασίας: ἄνθρωπος, ἵππος, ὑγεία καὶ καθ' ἑξῆς μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι προστίθεται τὸ λεξίδιον «αὐτό». Συμβαίνει δ' ἀκριβῶς ἐνταῦθα, ὅ,τι καὶ εἰς μερικοὺς ἀνθρώπους: οἱ ὅποιοι παραδέχονται μὲν θεοὺς ἀλλ' ἐντελῶς ὁμοίους πρὸς τοὺς ἀνθρώπους: ὅπως οὗτοι φαντάζονται ὅτι οἱ θεοὶ εἶνε ἀπλῶς αἰώνιοι ἀνθρώποι, οὕτω καὶ ὁ Πλάτων ἐφαντάζετο τὰς Ἰδέας ἀπλῶς ὡς αἰώνια αἰσθητὰ πράγματα. Ἐξ ἴσου δικαίως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν γραμμὰς καθ' ἑαυτὰς, οὐρανὸν καθ' ἑαυτόν, ἥλιον, σελήνην καὶ ἀστέρας καὶ καθ' ἑξῆς, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἦσαν ταῦτα ἀναλλοίωτα. Ἀλλὰ πῶς θὰ ἀντεστοίχουν τότε πρὸς ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου ὄφειλον νὰ εἶνε αἱ Ἰδέαι; Ἀκόμη ὀλιγότερον ἐπιτρέπεται νὰ παραδεχθῶμεν αὐτὰ ἀλλοιωτά. Ὡς καθ' ἑαυτὰ ὑπάρχοντα θὰ ἔπρεπε τέλος νὰ παραδεχθῶμεν καὶ τὰ ἀντικείμενα τῆς ὀπτικῆς, τῆς ἀρμονικῆς, ἐν ἐνὶ λόγῳ ὄλων τῶν ἐπιστημῶν (τὰ αὐτὰ εἶπεν ἤδη ἐν VII 16, ἰδ. ἀν. σελ. 405). Ὁμοίως I 9, 990b 1 ε. (ἐκ παραλλήλου πρὸς XIII 4, 1078b 34): ἀπλῶς ἐδιπλασίασαν τὰ πράγματα· ἐζήτουν τοὺς λόγους τῆς ὑπάρξεως τῶν δεδομένων καθ' ἕκαστον πραγμάτων καὶ ἀντὶ τούτων εἰσήγαγον ἀπλῶς ἀλλὰ καθ' ἕκαστον πράγματα ἴσα τὸν ἀριθμὸν ἦτο τοῦτέστι λίαν συνεπὲς νὰ παραδεχθῶσιν Ἰδέας διὰ πάντα τὰ πράγματα, ὄχι μόνον διὰ τὰς οὐσίας ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς τυχαίας ιδιότητας διότι καὶ ἐπὶ τούτων, ὡς γνωστόν, ὑπάρχει ἐνότης ἐν τῇ ποικιλίᾳ ὁμοίως τόσον διὰ τὸ ἀναλλοίωτον ὅσον καὶ διὰ τὸ ἀλλοιωτόν (πρβλ. αὐτόθι 22—27). Ἡ μᾶλλον: μόνον αἱ Ἰδέαι θὰ ὑπάρχουσι, πράγματα δὲ θὰ εἶνε ἀκριβῶς τόσα ὅσαι καὶ Ἰδέαι ἀφοῦ ἐκάστη τούτων ἀντιπροσωπεύει τι κατ' ἀριθμὸν ἐν (III 4, 999 b 32 ε.).

Εἰς ταῦτα, ὡς καὶ εἰς σειρὰν ὄλην ἀριστοτελικῶν ἐπιχειρημάτων, ἀρκεῖ ἡ ἐξῆς σύντομος ἀπάντησις: Αἱ αὐταὶ ἀντιρρήσεις ἐνεκα τῶν αὐτῶν λόγων θὰ ἠδύναντο ν' ἀντιταχθῶσι καὶ ἐναντίον τῶν νόμων, ἐν γένει ἐναντίον τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐπιστήμη ἀποτελεῖται ἐξ ἀθροίσματος ἀρχῶν αἱ ὅποια πρόκειται νὰ εἶνε ἀληθεῖς, τοῦτέστι νὰ ἐκφράσωσι τὸ εἶναι, καὶ ἄρα ἀπλῶς θέτουσιν αὐτὸ μίαν ἀκόμη φερόν, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι θέτουσιν αὐτὸ ὄχι ὡς μεταβλητὸν ἀλλ' ὡς σταθερόν. Παρουσιάζουσι κατὰ ταῦτα ἄχρηστον διπλασιασμὸν τῶν ὑπαρχόντων πραγμάτων, ἴσως μάλιστα καὶ πρόκειται ν' ἀντικαταστήσωσιν αὐτὰ ὑπάρχοντα δὲ πράγματα θὰ εἶνε, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, τόσα ὅσας ἀρχὰς ἔχει ἡ ἐπιστήμη καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Ὅτι αἱ Ἰδέαι ἔχουσι κάποιαν σχέσιν πρὸς τὴν ἐπιστήμην οὔτε αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἠδυνήθη ἐντελῶς νὰ παραγνωρίσῃ. Γνωρίζει ὅτι ἡ σπου-

δαιοτέρα ἀπόδειξις τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας ἦτο ἢ ἐκ τῶν ἀποσιτήσεων τῆς ἐπιστήμης. Αἱ Ἰδέαι εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑπάρχωσι διότι ἐκφράζουσι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως, ἢ δὲ γνώσις ἔχει, ὡς γνωστόν, ὡς ἀντικείμενον τὸ εἶναι. Εἰς τοῦτο ὁμοῦς ἀρκεῖται ὁ Ἀριστοτέλης νὰ φέρῃ τὴν ἐξῆς ἀντίρρῃσιν (990 b 11): ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑπάρχωσι Ἰδέαι περὶ παντὸς πράγματος περὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἐπιστήμη.— Καὶ διατι ὄχι; Ἄλλως τε θὰ ἴηκε νὰ θέσωμεν τὰς Ἰδέας εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς θεμελιώδεις γνώσεις π.χ. εἰς τὰ μαθηματικὰ πρὸς τοὺς καθαροὺς θεμελιώδεις ὁρισμούς. Ἄλλ' ὁ Ἀριστοτέλης δὲν δύναται νὰ φαντασθῆ ὡς «ἀντικείμενον» τῆς ἐπιστήμης εἰ μὴ μόνον τὰ δεδομένα πράγματα (τὰς ὕλικὰς κατ' ἰδίαν οὐσίας).

Συγγενῆς πρὸς τ' ἀνωτέρω εἶνε καὶ ἡ ἄλλη παρατήρησις: ἡ Ἰδέα παριστᾷ τὴν ἐνότητα ἐν τῇ ποικιλίᾳ (αὐτόθι 13,14) ἢ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον διατηρεῖται ἐν τῇ διανοήσει καὶ ὅταν ἀνόμη τὰ ποικίλα παρῆλθον διὰ τὰς αἰσθήσεις.—Ποίαν ἀντίρρῃσιν δύναται νὰ ἔχη εἰς τοῦτο;—Τότε θὰ ὑπῆρχον Ἰδέαι καὶ τῶν ἀρνήσεων, τοῦ φθαρτοῦ, τοῦ σχετικοῦ περὶ τῶν ὁποίων πάντων βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν Ἰδέας.—Ἄλλ' ὅσον βέβαιον εἶνε ὅτι περὶ πάντων τούτων ὑπάρχουσιν ἐπιστημονικαὶ ἀρχαί, τόσον βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς Ἰδέας ἐπιδέχεται τὴν ἐπὶ πάντων τούτων εὐρυσιν τὴν ὁποίαν εὐρυσιν ἄλλως τε καὶ ὁ Πλάτων λίαν ἐπαρκῶς ὑπέδειξε ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ ὁ περιορισμὸς ἐπὶ μόνων τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν ἔχει καὶ οὗτος τὸν λόγον αὐτοῦ.—Τέλος: καὶ περὶ τῶν Ἰδεῶν θὰ ἦτο πάλιν ἀνάγκη νὰ ὑπάρχωσιν Ἰδέαι διότι τοῦτο νομίζομεν ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ φαίνεται ὅτι πρόκειται νὰ σημάνη τὸ ἐπιχειρημα τοῦ «τρίτου ἀνθρώπου» (αὐτόθι. 17).—Εἰς τοῦτο ἀπηντήσαμεν ἤδη, ἢ αὐτὴ δ' ἀκριβῶς ἀπάντησις ἀρμόζει καὶ ἐνταῦθα: βεβαίως οἱ στενώτεροι νόμοι θὰ ὑπαχθῶσιν εἰς εὐρυτέρους· μάλιστα νόμοι οἱ ὁποῖοι ἐθεωροῦντο ὡς θεμελιώδεις εἶνε ἐνδεχόμενον, κατόπιν ἐμβριθεστέρας γνώσεως, ν' ἀποδειχθῶσιν ὡς ἀπ' ἄλλων ἐξαρτώμενοι χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ὑπάρχη κίνδυνος νὰ ἐξακολουθήσῃ τοῦτο ἐπ' ἀπειρον (πρβλ. ἀν. σελ. 398 ἐπ.).

Ἐνῶ, ὡς νομίζει ὁ Ἀριστοτέλης, (990 b 27) κατὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ὡς ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν τούτων τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας, μόνον περὶ τῶν οὐσιῶν θὰ ὑπάρχουσιν Ἰδέαι ἀφοῦ αὐταὶ αὐταὶ πρόκειται νὰ εἶνε οὐσίαι. Πάντως ἀνάγκη αἱ Ἰδέαι καὶ τὰ πράγματα τῶν ὁποίων εἶνε αὐταὶ Ἰδέαι νὰ ἀντιστοιχῶσιν ὅπωςδῆποτε· ἀνάγκη, ἀναντιρρήτως, ἢ αὐτὴ ἀφρημένη ἔννοια νὰ διατηρήσῃ τὴν ταύτην ἑαυτῆς σημασίαν ὅταν ἐφαρμόζεται τόσον ἐπὶ τῶν Ἰδεῶν ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων· ἐὰν λάβωμεν π.χ. δυάδα εἰς τὰ αἰσθητὰ πράγματα, εἰς τὰ μαθηματικὰ καὶ τέλος ὡς Ἰδέαν εἶνε δυνατόν νὰ μὴ ἀντιστοιχῇ εἰς τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν κοινῇ τις ἔννοια. —

Ἐὰν τοῦτο πρόκειται νὰ ἐφρροσθῆ (ὡς φαίνεται, διότι δὲν εἶνε λίαν καταφανῆς ἢ πρόθεσις) ἐπὶ τοῦ εἶναι τοῦ ἀποδιδομένου ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὰς Ἰδέας ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὰ αἰσθητὰ πράγματα, τότε δυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν ὅτι πράγματι τὸ εἶναι δὲν σημαίνει τὸ αὐτὸ εἰς ἀμφοτέρων τὰς περιπτώσεις. Ἐὰν ὅμως μεταξὺ τῶν δύο σημασιῶν ὑφίσταται αὐστηρὰ ἀμοιβαία σχέσις, τοῦτο ἀρκεῖ διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν χρῆσιν τῆς αὐτῆς λέξεως (τῆς ὁποίας τὸ πολυσήμαντον τόσον καλῶς γνωρίζει ὁ Ἀριστοτέλης) ἢ ἄλλως ἀνάγκη νὰ μὴ προσκολλᾶται τις εἰς τὴν λέξιν, ἀλλὰ ν' ἀναζητῆ ὀλιγώτερον πολυσήμαντον λέξιν, νὰ μὴ ἀπορρίπτῃ δὲ τὴν ιδέαν. Βεβαίως δὲν σημαίνει τὸ αὐτὸ τὸ νὰ λαμβάνῃ χώραν ὁ νόμος καὶ τὸ νὰ λαμβάνῃ χώραν ἡ κατ' ἰδίαν περίπτωσης. Ὁ νόμος λαμβάνει χώραν ὅταν πραγματοποιεῖται ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον οὗτος σημαίνει γενικῶς, τοῦτέστιν ὁμοίως εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις, πάντοτε καὶ πανταχοῦ, ὅσάκις πληροῦνται οἱ ἐν τῷ νόμῳ ἀναφερόμενοι ὅροι. Ὁ νόμος δὲν ἔχει χρόνον καὶ τόπον, δὲν εἶνε πρᾶγμα οὔτε ἰδιότης, οὔτε γένεσις, οὔτε διατήρησις ἐν τῇ ὑπάρξει, καὶ καθ' ἑξῆς. Τὸ εἶναι ἢ λαμβάνειν χώραν σημαίνει ὅμως εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τὴν ἰσχύος ἀρχῆς τινος, ἐκεῖ μὲν γενικῶς θεμελιώδους ἀρχῆς, ἐνταῦθα δὲ ἐιδικῆς κατ' ἰδίαν ἀρχῆς. Τὸ μόνον πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον θὰ ἤδύνατό τις ἴσως ἐνταῦθα νὰ κατηγορήσῃ τὸν Πλάτωνα εἶνε ὅτι δὲν καθώρισεν ἐπαρκῶς τοὺς ἐιδικοὺς ὅρους τῆς ἰσχύος ἀρχῆς ἀφορώσης τὴν ὑπαρξιν, καίτοι ἐπανειλημμένως ἠδυνήθημεν νὰ πεισθῶμεν ὅτι καὶ εἰς τοῦτο ἠσχολεῖτο ἤδη ὁ Πλάτων.

Εἰς τὴν ἐν γένει σχέσιν τῆς Ἰδέας πρὸ τὴν γνῶσιν ἀναφέρονται καὶ τὸ ἐξῆς ἐπαχείρημα (I 9,992 b 18 ἐ.): πῶς ἦτο ἐν γένει δυνατόν νὰ ζητῆ τις νὰ λάβῃ γνῶσιν τῶν στοιχείων τῶν πάντων ἀδιακρίτως; Πρωτίστως ὄφειλον νὰ ἀναζητηθῶσι τὰ στοιχεῖα τῆς οὐσίας. Ἐὰν πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν διὰ πάντα ἀνεξαίρετως τὸ πόθεν παράγονται, τότε οὐδὲν θὰ ἔχει ὁ θεὸς ἔκ τῶν πρῶτων (αὐτ 25): Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει κατ' ἀρχὴν γνῶσις ἄλλως ἢ διὰ προηγουμένως δεδομένου. Νὰ εἶνε ἄρα γὰρ αὕτη σύμφυτος; Θὰ ἦτο ὅμως παράδοξον πρᾶγμα νὰ εἴμεθα κάτοχοι τῆς ὑψίστης γνώσεως χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν καὶ τοῦτο (πρβλ. ἀν. σελ. 381). Ἄλλως τε δὲν εἶνε τύσούν ἀπλοῦν (τὶ δὲν ἀκούει ὁ Πλάτων I) νὰ ἐξασφαλίσωμεν εἰς ἡμᾶς τὰ ἀληθῆ στοιχεῖα, ὡς ἐπίσης εἶνε ἀρκούντως δυσχερὲς ἐν τῇ μουσικῇ νὰ καθορίσωμεν τοὺς ἀπλοῦς φθόγγους. Ἐὰν εἴχομεν τὰ στοιχεῖα τῶν πάντων θὰ ἔπρεπε νὰ δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν γνῶσιν καὶ τῶν ἀντικειμένων τῶν αἰσθήσεων ἄνευ αἰσθήσεων.

Οὔτε οἱ ἐνδοιασμοὶ οὗτοι δύνανται ν' ἀνησυχήσωσιν ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος κατηγνόησε τὴν σημασίαν τῆς Ἰδέας ὡς μεθόδου. Βεβαίως δὲν εἶνε εὐκόλον ν' ἀποκτήσῃ τις τελείαν βεβαιότητα ὡς πρὸς τὰς ἀληθεῖς θεμελιώδεις ἐννοίας. Ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἶνε τοῦτο ἔργον ἰδίως ἐπιστήμης, τῆς διαλεκτικῆς. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι αὕτη ἔχει τὴν ἀπαίτησιν ὅτι περιλαμβάνει

νει τὰ πάντα, ἀλλ' ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἐν τῇ ὁποίᾳ τοῦτο ἰσχύει ὡς πρὸς τὰς ἀρχὰς ἐν γένει ἢ τὰς ἐπιστημονικὰς μεθόδους, οὐδαμῶς ὁμοῦ ἀμφισβητεῖται ὅτι ἐν τῷ χτῆς πείρας ἀπομένει πάντοτε προβληματικόν τι ὑπόλοιπον, οὔτε, ἄρα, ὑποστηρίζεται ὅτι δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν (τελείαν) γνῶσιν τοῦ ἀντικειμένου τῶν αἰσθήσεων ἄνευ τῶν αἰσθήσεων τούτων. Ὑποστηρίζεται ὁμοῦ ὅτι τὸ ἀντικείμενον τὸ γινώσκομεν, ἐφ' ὅσον κατ' ἀρχὴν γινώσκομεν αὐτό, ἔχει διὰ τῆς αἰσθήσεως, ἀλλὰ (καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει) διὰ τῆς ἐν τῇ διανοήσει συνθέσεως.

B. Ἐὰν αἱ Ἰδέαι συντείνουσιν εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων.

Ἡ δευτέρα κυρία ἐναντίον τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας ἀντίρρησης τοῦ Ἀριστοτέλους εἶνε ὅτι αὕτη δὲν ἐνδιαφέρεται καθόλου διὰ τὰς «αἰτίας τοῦ ὄρατου κόσμου» τοῦτ' ὅπερ εἶνε τὸ κύριον ἔργον τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐκφρασις (992a 25) «ταῦτα ἀφήκαμεν κατὰ μέρος (εἰάκαμεν)» ἐτέθη ἴσως ἐξ ἐπιτήδης διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν μνήμην τὴν γνωστήν, λίαν εὐκόλως παρεξηγουμένην λέξιν ἐν τῇ «Πολιτείᾳ» 530 C «θὰ ἀφήσωμεν κατὰ μέρος (εἶάσωμεν) τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ φαινόμενα».

Εἰς οὐδεμίαν ἐκ τῶν τεσσάρων «αἰτιῶν» τὰς ὁποίας ἀπαριθμεῖ ὁ Ἀριστοτέλης ἀπεδόθη ἢ ἀνήκουσα αὐτῇ σπουδαιότης ὑπὸ τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας. Ἡ κίνησις ὡς αἰτία παρελείφθη ἐντελῶς· εἶνε ἀληθές ὅτι ἡ Ἰδέα πρόκειται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν μορφήν, ἀλλ' ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκφράζει αὐτὴν εἶνε ἐσφαλμένος, διότι περὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ πράγματα ἐκφέρονται ἀπλῶς λέξεις ἄνευ ἐννοίας τινός· ἡ «μέθεξις» οὐδὲν ἀπολύτως σημαίνει. Ἐπίσης οὐδαμῶς τίγεται ὁ σκοπὸς (ἄρα γε οὔτε ἐν τῇ Ἰδέᾳ τοῦ ἀγαθοῦ; — Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου θὰ ἐπανέλθωμεν)· εἰς τὴν ἐπιρροὴν δὲ τοῦ Πλάτωνος ὀφείλεται ὅτι τὰ μαθηματικὰ ἀποτελοῦσι νῦν τὴν φιλοσοφίαν, ἐνῶ, κατ' οὐσίαν, ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιῶνται ταῦτα ὡς μέσον (ἐν σχέσει πρὸς ταῦτα καλὸν εἶνε νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ Πλάτων κατέτασσε πάντοτε ῥητῶς τὰ μαθηματικὰ ὑπὸ τὴν διαλεκτικὴν). Οὕτω δὲ καὶ αὕτη ἡ ὕλη καθορίζεται μονομερῶς μαθηματικῶς. (Καὶ περὶ τούτου θὰ πραγματευθῶμεν εἰς τὸ ἐπόμενον τμήμα· πρὸς τὸ παρὸν ἰδ. ἀν. σελ. 399 ἐπ.).

Ἡ κυριωτέρα ὁμοῦ μομφὴ εἶνε πάντοτε ὅτι ἡ περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρία δὲν ἐξηγεῖ τὴν ἀλλοίωσιν. Ἡ ὕλη, ὡς λέγει ὁ Πλάτων, περιέχει τὴν αἰτίαν τῆς ἀλλοιώσεως· ἤδη ὁμοῦ καὶ αὐταὶ αὐταὶ αἱ Ἰδέαι πρόκειται νὰ προέλθωσιν ἐκ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ ἀορίστου, καὶ αὐταὶ ἄρα θὰ ἔπρεπε νὰ μετέχωσι τῆς ἀλλοιώσεως. Ἐὰν ὅχι πόθεν, κατ' ἀρχὴν, προέρχεται ἡ ἀλλοίωσις; ἄνευ αὐτῆς ὁμοῦ θὰ κατεστρέφετο ὁλόκληρος ἡ φυσικὴ. — Ὁμοίως 991 a 9: ἡ Ἰδέα οὐδόλως συμβάλλει εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων. Δὲν ἐνέχει ἐν ἑαυτῇ ἀρχὴν τινὰ τῆς ἀλλοιώσεως καὶ τῆς μεταβολῆς, δὲν βοηθεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν γνῶσιν τῶν φαινομένων, δὲν ἐκφράζει τὴν οὐσίαν

αὐτῶν, διότι ἄλλως ὄφειλε νὰ εἶνε ἐν αὐτοῖς. Καθόλου ἄρα δὲν συντρέχει εἰς τὸ εἶναι τῶν ὑλικῶν πραγμάτων ὡς θὰ ἔπραττε τοῦτο ἐὰν π.χ. εὑρίσκετο πρὸς αὐτὰ ἐν τῇ σχέσει ἐν τῇ ὁποῖα εὑρίσκεται «τὸ» λευκὸν πρὸς «τὰ» λευκά.

• Εἰς τὰς ἀντιρρήσεις ταύτας νομίζομεν ὅτι ἐδόθη ἐπαρκῆς ἀπάντησις ὑπὸ τοῦ «Φαίδωνος». Κατὰ τοῦτον αἱ ἔννοιαι ποιότητος ἀνήκουσιν ἀναντιρρήτως εἰς τὰς Ἰδέας· ἀκριβῶς δὲ τὸ ὅτι «ἐνυπάρχουσιν» αἱ Ἰδέαι «εἰς» τὰ ὑλικά πράγματα (*ἐνεῖναι, ἐγγίγνεσθαι*) ὠρισμένως ὑπεστηρίχθη καὶ λεπτομερῶς ἀνεπτύχθη (103 B, 105 BC).

Ὅτι ὅμως ὁ Ἀριστοτέλης οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἠννόησε ἀκριβῶς τὴν θεμελιώδη ταύτην ἐρμηνείαν τῆς κυρίας τοῦ Πλάτωνος θεωρίας, ἐπιβεβαιούται ὑπὸ τῆς διαρκῶς ἐπαναλαμβανομένης μομφῆς ὅτι ἡ παρούσαστις τῆς Ἰδέας ὡς προτύπου καὶ ἡ εἰς αὐτὴν μέθεξις τῶν φαινομένων οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ κεναὶ φλυαρίαι ἢ τὸ πολὺ πολὺ ποιητικαὶ μεταφοραὶ (911 a 22 πρὸβλ. 987 b 10—14), ὅτι ἡ μέθεξις εἶνε κατ' οὐσίαν «ἀπομίμησις» τῶν Πυθαγορείων καὶ ὅτι ὁ Πλάτων ἀπλῶς μετέβαλε τὴν ὀνομασίαν «ἐπαφῆκε δὲ εἰς ἄλλους νὰ ἀναζητήσωσι» τί αὕτη κυρίως εἶνε (περὶ αὐτοῦ ἰδ. ἀν. σελ. 231). Ἐπίσης (ἀναγιγνωσκόμεν εἰς τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ἀνωτέρω χωρίων) κενὴ μεταφορὰ εἶνε καὶ τὸ «*ἐργαζόμενον*» (ὁ δημιουργὸς τοῦ Πλάτωνος) ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον «προσβλέπει εἰς τὰς Ἰδέας» (Τιμ. 28 A καὶ ε.). Εἶνε κάλλιστα δυνατὸν ἀντικείμενόν τι νὰ εἶνε καὶ γίγνηται ὅμοιον πρὸς ἄλλο χωρὶς νὰ εἶνε ἀπομίμησις αὐτοῦ· εἴτε ὑπάρχει ὁ Σωκράτης εἴτε δὲν ὑπάρχει δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνθρωπος ὅμοιος πρὸς αὐτόν. Ἄλλως ἐν καὶ τὸ αὐτὸ π.χ. ὁ ἄνθρωπος θὰ εἶχε ταῦτοχρόνως πλείονα τοῦ ἐνὸς πρότυπα: π.χ. τὸ ζῶν, καὶ τὸ δίπουν, πλὴν τοῦ «ἀνθρώπου καθ' ἑαυτόν». Καὶ δι' αὐτὰς ταύτας τὰς Ἰδέας θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑπάρχωσι πρότυπα ἐὰν αὐταὶ εἶνε π.χ. εἶδη ἐν ὁσ γένους. Οὕτω τὸ αὐτὸ θὰ ἦτο ταῦτοχρόνως πρότυπον καὶ ἀπεικόνισμα. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὸν «Φαίδωνα» ἡ Ἰδέα ἀνάγκη νὰ εἶνε αἰτία τόσον τοῦ εἶναι ὅσον καὶ τοῦ γίγνεσθαι· εἶνε ὅμως δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσιν αἱ Ἰδέαι χωρὶς ὡς ἐκ τούτου νὰ ὑπάρχωσι καὶ τὰ φαινόμενα ἐὰν μὴ προστεθῇ καὶ ἄλλο τι ὡς αἰτία τῆς ἀλλοιώσεως. Πλὴν τούτου γίνονται πολλὰ περὶ τῶν ὁποίων δὲν παραδεχόμεθα Ἰδέας, κατὰ συνέπειαν ἀνάγκη εἶναι καὶ γίγνεσθαι νὰ εἶνε δυνατὰ καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχωσιν Ἰδέαι.—Ἡ ἀντίρρησις αὕτη εἶνε ἰδιαζόντως ἀποτελεσματικὴ στενῆς ἀντιλήψεως διότι ἀναμφισβητήτως συνάγεται, ἀκριβῶς ἐκ τοῦ «Φαίδωνος», ὅτι ὁ Πλάτων ἀνάγει π ἄ ν γίγνεσθαι καὶ π ἄ σ α ν ἀλλοίωσιν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὴν Ἰδέαν.

Τὸ αὐτὸ ἐπαχέρισμα διατυποῦται σαφέστερόν πως εἰς ἄλλο χωρίον (περὶ γεν. καὶ φθορ. Π 9, 335 b 9—24). Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἐκθέτει ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι πάντες μὲν οἱ ἀρχαιότεροι φιλόσοφοι, «ὄνειροπώλησαν» ἐπὶ τῆς κινούσης αἰτίας, οὐδεὶς ὅμως ἠδυνήθη σαφῶς νὰ καθορίσῃ αὐτήν.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ Πλάτων ἠθέλησεν ἐν τῷ «Φαίδωνι» νὰ ἐξηγήσῃ διὰ τῆς Ἰδέας τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθοράν. Πῶς ὁμως συμβαίνει, ἐνῶ αἱ Ἰδέαι εἶνε πάντοτε, καὶ τὸ ἐπιδεκτικὸν μεθέξεως (τὸ *μεθεκτικόν*, ἢ ὕλη) ἐπίσης εἶνε πάντοτε, νὰ μὴ παράγωσιν ἐκεῖναι πάντοτε τὸ (συγκεκριμένον) εἶναι, ἀλλὰ μόνον εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις (τότε καὶ τότε); Διατί διὰ νὰ γίνῃ τις ὑγιῆς ὑπάρχει ἀνάγκη τοῦ ἰατροῦ καὶ ὄχι ἀπλῶς τῆς Ἰδέας τῆς ὑγείας, διατί πρὸς ἀπόκτησιν ἐπιστήμης ἀπαιτεῖται ὁ ἐπιστήμων καὶ ὄχι ἀπλῶς «ἡ» ἐπιστήμη καθ' ἑαυτὴν ἢ ὁποῖα ὑπάρχει πάντοτε;

Ὁ σκοπὸς τοῦ ἐπιχειρήματος εἶνε καταφανής: αἱ ἀληθεῖς τ. ἔ. αἰτίαι εἶνε τὰ π ρ ᾶ γ μ α τ α καὶ ὄχι ὁ νόμος. Ἡ ἐπιστήμη οὐχ ἦττον ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναζητῇ τὴν αἰτίαν ἐν τῷ νόμῳ. Οὗτος ὁμως ἀνάγκη ἀναντιρροῦτως νὰ συμπεριλαμβάνῃ καὶ τὰς κατὰ χρόνον σχέσεις τῶν συμβαινόντων. Θὰ ἦτο, ὡς εἶπομεν ἤδη, ὀπωσοῦν λογικὴ ἢ ἀντίρροσις, εἰάν ἐλέγετο ὅτι αἱ τελευταῖαι αὗται δὲν ἐλήφθησαν ἀρκούντως ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος. Ἀλλ' ἀνεξαργητῶς τοῦ ὅτι τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει ἐν μεγάλῳ μέτρῳ καὶ περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους — πρὸς ἐπαρκῆ διεξαγωγὴν τοῦ ζητήματος ἐλλείπουσιν ἐνταῦθα καὶ αὐτὰ τὰ πλέον στοιχειώδη προαπαιτούμενα — πλείστας ἀπαρχὰς ἠδυνήθημεν ν' ἀναγνωρίσωμεν καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου παρὰ Πλάτωνι. Τὴν ὁδὸν ὑπέδειξαν αἱ περίοδοι τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων· ἀκριβῶς δὲ ἡ ἀνακάλυψις αὐτῶν ἔλαβεν ὡς ἀφετηρίαν, ὡς ἐδείξαμεν ἤδη, τὴν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος διατύπωσιν τοῦ ζητήματος.

Καὶ ἐνταῦθα θὰ ἠδυνάμεθα ἐν γένει νὰ εἶπωμεν ὅτι: ὅλαι αἱ ἀντιρροήσεις αὗται, εἰάν ἦσαν ἀληθεῖς, θὰ εἶχον τὴν αὐτὴν ἀποδεικτικὴν ἰσχὺν καὶ ἐναντίον τοῦ νόμου τῆς ἐπιστήμης. Τὸ αἰώνιον τοῦ νόμου δὲν ἐμποδίζει νὰ καθορίζηται ὑπ' αὐτοῦ ἢ ἐν τῷ χρόνῳ ἕναρξίς τῆς γενέσεως, προσλαμβανομένων ἐννοεῖται καὶ ἐμπειρικῶν διδομένων, τὰ ὅποια ὁμως δὲν περιέχουσι τὴν αἰτίαν τοῦ συμβαινόντος ἀλλὰ μόνον περιέχουσι συγκεκριμένως τὴν περιπτῶσιν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου. Ἡ δεδομένη ἐμπειρικὴ κατάστασις, ἢ ἡ μέχρι τοῦδε πορεία τῶν συμβαινόντων, οὐδεμίαν περιέχουσιν αἰτίαν διατί εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ χρονικὸν σημεῖον λαμβάνει χώραν αὐτὴ ἢ ἐκείνη ἢ ἀλλοίωσις. Δὲν ἀνεκάλυψε τοῦτο τὸ πρῶτον ὁ Hume· ἀποτελεῖ μᾶλλον τοῦτο τὴν προϋπόθεσιν ἀπὸ τῆς ὁποίας ὠρμήθη ὁ Πλάτων (ἐν τῷ «Φαίδωνι» ἴδ. ἄν. σελ. 146, 157) καὶ ἀπὸ τῆς ὁποίας ὠρμήθη πάντοτε ἢ ἐπὶ τῆς λογικῆς στηριζομένη ἐπιστήμη. Αἰτία εἶνε ὁ νόμος. Ἐναντίον τοῦ ἀνεκριζώτου δογματισμοῦ τῶν πραγμάτων ὡς αἰτιῶν, ἐναντίον τῆς βαθέως ἐυριζωμένης ἐπιρροῆς εἰδικῶς τῆς ἀριστοτελικῆς ταύτης πλάνης, ἦτο, καὶ μετὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Galilei, ἀπαραίτητος καὶ εἰς Hume· θὰ ἀπητεῖτο ὁμως μετὰ τὴν ὀρθὴν ἀρνήσιν νὰ εὑρισκεν οὗτος καὶ τὴν τὰ πάντα ἐξηγοῦσαν

θετικὴν ἀπάντησιν· ἀλλὰ τότε βεβαίως δὲν θὰ ἠδύνατο πλέον νὰ πιστεύῃ ὅτι ἀνεκάλυψε νέον τι.

Τὴν αὐτὴν ἔλλειψιν κατανοήσεως τῆς σημασίας τῆς Ἰδέας ὡς μεθόδου ἀποδεικνύει ἡ κριτικὴ ἢ ἐναντίον τῆς Ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν Ἠθικῶν Νικομαχείων. (κεφ. 4) ἐξασκουμένη. Ὡς εἰσαγωγή χρησιμεύει ἢ περίφημος φράσις : Χάριν τῆς σωτηρίας τῆς ἀληθείας ἀνάγκη καὶ εἶνε τις, καὶ μάλιστα ὡς φιλόσοφος, ἕτοιμος νὰ θυσιάσῃ καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς γνώμας του, ὡς ἐπίσης καὶ τὰς τῶν φίλων. Ἐὰν δὲ ἀμφοτέρω, ὁ Πλάτων καὶ ἡ ἀλήθεια, εἶνε φίλοι μου, καθῆκον μου (ὄσιον) εἶνε νὰ δώσω τὴν προτίμησιν εἰς τὴν ἀλήθειαν.—Δυστυχῶς σπουδαίως ἐξασθενίζεται ἡ ὡραία αὕτη ὁμολογία ὑπὸ τῆς ἐπακολουθούσης κριτικῆς διότι ἐν ταύτῃ οὔτε βαθυτέραν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν οὔτε καὶ φιλικὰς διαθέσεις εἶμεθα εἰς θέσιν νὰ ἀναγνωρίσωμεν. Αἱ ἀντιρρήσεις, ἐξαιρέσει λεπτομεπειῶν τινῶν, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς.

1. Τὸ ἀγαθὸν δύναται νὰ νοηθῆ ὡς ὑπαγόμενον ὑπὸ διαφόρους Κατηγορίας, ἢ ἐν γένει ἄρα ἔννοια αὐτοῦ δὲν εἶνε ἐνιαία.— Ἐὰν ἡ Ἰδέα, συνεπῶς καὶ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ, σημαίνει μέθοδον τῆς γνώσεως καὶ ὄχι ἀντικείμενον τοῦ ὁποίου καθ' ἑαυτὸ δυνάμεθα νὰ λάβωμεν γνῶσιν, δὲν εἶνε δυνατόν ἐπ' αὐτῆς νὰ ἔχωσιν ἐφαρμογὴν αἱ τοῦ Ἀριστοτέλους Κατηγορίαι, διότι αὗται ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς εἰς πράγματα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ἐνιαῖον τῆς ἐννοίας τοῦ ἀγαθοῦ σημαίνει τὸ ἐνιαῖον μεθόδου τινός, τοῦτέστι τὸ τῆς τελεολογικῆς μεθόδου. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἀποδεικνύει πράγματι ὅτι τὸ κατηγορούμενον «ἀγαθόν» ὑπάγεται, ἀναλόγως τῶν διαφόρων αὐτοῦ ἐφαρμογῶν, ὑπὸ διαφόρους Κατηγορίας, ἀλλ' ὅτι τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ ὑποκείμενα περὶ τῶν ὁποίων λέγεται τοῦτο. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅμως οὐδ' αὕτη ἢ ἔννοια τῆς ἀλλοιώσεως π. χ., θὰ ἦτο ἐνιαία, καίτοι κατ' αὐτὸν τὸν Ἀριστοτέλην διαμορφοῦται αὕτη συμφώνως πρὸς τὰς Κατηγορίας.

2. Πάντα ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ἀπολίδεται τὸ κατηγορούμενον «ἀγαθόν» ὄφρῃλον νὰ εἶνε ἀντικείμενον μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης, τοῦθ' ὅπερ πράγματι δὲν συμβαίνει διότι π.χ., ὅλαι αἱ πρακτικαὶ ἐπιστήμαι ἀποβλέπουσιν εἰς ἓν (τ. ἔ. ἐκάστη εἰς ἴδιον ἑαυτῇ) ἀγαθόν. — Εἰς τοῦτο δυνάμεθα ν' ἀπαντήσωμεν ἐντελῶς ὅπως καὶ εἰς τὸ προηγούμενον ἐπιχείρημα : ἡ μέθοδος τῆς τελεολογίας δύναται κάλλιστα νὰ ἐκτείνηται ἐπὶ πολλῶν, κατὰ πολὺ ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον διαφερουσῶν ἐπιστημῶν· πράγματι δὲ ἐκτείνεται ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπαριθμουμένων καὶ ἐν γένει ἐπὶ ὅλων τῶν πρακτικῶν ἐπιστημῶν, μόνον δὲ ὡς ἐκ τούτου εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὅλαι ἀποσκοποῦσιν εἰς ἓν ἀγαθόν. Ἡ ἀντίρρησις αὕτη, ὡς καὶ ἡ προηγουμένη, καθίσταται καταληπτὴ μόνον ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης, παρὰ τὰς περὶ τοῦ ἐναντίου δηλώσεις του, ἐξακολουθεῖ νὰ φαντάζεται ὅτι τὸ ἀγαθόν εἶνε πρᾶγμα τι.

3. Τί ἐννοοῦμεν, ἐν γένει, λέγοντες: ἡ Ἰδέα, τί σημαίνουσιν αἱ λέξεις: καθ' ἑαυτό (αὐτὸ ἕκαστον) ἐπὶ ἐκάστης ἀφηρημένης ἐννοίας; Παραδείγματος χάριν ὁ ἄνθρωπος καθ' ἑαυτόν καὶ ὁ ἄνθρωπος (ἀπλῶς, ἐννοεῖ τὸν δεδομένον καθ' ἕκαστον τοιοῦτον) ὑπάγονται ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀφηρημένην ἐννοίαν (ἄνθρωπος), ἐφ' ὅσον ἄρα εἶνε ἄνθρωποι δὲν διαφέρουσιν ἀλλήλων.— Ἐνταῦθα ἰδιαζόντως καθίσταται καὶ διὰ χειρῶν ἄπτόν, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὴν Ἰδέαν ἐντελῶς ὡς δευτέρον τι ἀντικείμενον ἔχον ἀνάγκην καθορισμοῦ, ἐνῶ αὕτη, τοῦναντίον, πρόκειται νὰ σημάνη τὸ περιεχόμενον τοῦ ὀρισμοῦ. Ἐάν, (ἐξακολουθεῖ), ἡ διαφορὰ πρόκειται νὰ ἔγκειται ἐν τῷ χαρακτηριστικῷ τοῦ αἰωνίου, δὲν ἀποτελεῖ τοῦτο λόγον τὸ ἀγαθὸν νὰ εἶνε περισσότερον ἀγαθόν· ὅπως μακρῶς διαρκείας (!) λευκὸν δὲν εἶνε ἐκ τοῦ λόγου τούτου λευκότερον τοῦ διαρκουῦντος μίαν μόνον ἡμέραν.— Ἡ Ἰδέα ἄρα εἶνε ἀπλῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μεγαλειτέρα διάρκεια! ἀλλὰ βεβαίως εἶνε τοῦτο ἢ ἀναπόφευκτος συνέπεια ἐὰν ἡ Ἰδέα εἶνε πράγμα τι. Πῶς ὅμως θὰ συμβιβάσῃ ταῦτα ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς τὸν Τίμ. 37 E (ιδ. ἀν. σελ. 350 ε.).

4. Κατόπιν ἐξετάζεται ἡ δυσχέρεια ἐνιαίας ἐννοίας τοῦ ἀγαθοῦ, τὴν ὁποίαν βεβαίως δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ θέσῃ τις καὶ ἐντελῶς κατὰ μέρος, χωρὶς ὅμως νὰ ληφθῇ ὀριστικὴ περὶ τοῦ ζητήματος ἀπόφασις· μόλις δὲ μετὰ τοῦτο παρουσιάζεται ὁ κύριος καὶ σπουδαῖος ἐνδοιασμὸς (1096 b 32): καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἐνιαίαν, εἰς πάντα κοινήν, ἀφηρημένην ἐννοίαν τοῦ ἀγαθοῦ ἐὰν παραδεχθῶμεν ὡς τι κεχωρισμένον, καθ' ἑαυτό, πάλιν αὕτη, δὲν ὑποδεικνύει τίποτε πλέον ἐξ ἐκείνων τὰ ὅποια δύναται νὰ πράξῃ ἢ δύναται νὰ ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅμως ἀκριβῶς τοῦτο ζητεῖται. (Ἀξιοπαρατήρητον εἶνε πόσον φοβεῖται τὸ ἀπέραντον ἔργον). Βεβαίως ἔχει τι τὸ πολὺ ἐλκυστικὸν τὸ ὅτι ἡ Ἰδέα ὑποδεικνύει τὸ πρότυπον ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸ ἀγαθὸν ὅπουδῆποτε καὶ ἂν συναντήσωμεν αὐτὸ ἐν τῇ πείρᾳ. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον δὲν ἐπιβεβαιοῦται δυστυχῶς ὑπὸ τῶν ἐπιστημῶν (τοῦτέστι τῶν πρακτικῶν). Τοῦναντίον, ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ἀναζητεῖ μᾶλλον (κατ' ἴδιον ἑαυτῇ τρόπον) ἴδιον ἀγαθόν, οὐδεμία δὲ ἀσχολεῖται περὶ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ ὅμως δὲν εἶνε πιθανὸν ὅλα αὗτα αἱ ἐπιστῆμαι οὔτε νὰ γινώσκωσιν οὔτε, ἐν γένει, νὰ ἀναζητῶσι τόσον σπουδαίαν βοήθειαν! Ἀλλως τε καὶ εἰς τι θὰ ἐχρησίμευεν εἰς τὸν ὑφαντὴν ἢ τὸν ξυλουργὸν διὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ ἢ γνῶσις τῆς Ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ πῶς ὁ ἰδὼν ἀπαξ (τεθραμένος) αὐτὴν θὰ δύναται νὰ γίγη ἐκ τούτου ἱκανὸς ἰατρὸς ἢ ἀξιωματικός; Ἡ ἰατρικὴ οὐδὲ κἂν ἀσχολεῖται περὶ τὴν υἰεῖαν ἐν γένει, ἀλλὰ περὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὴ τοῦ καθ' ἕκαστον, διότι τὸν καθ' ἕκαστον ἄνθρωπον πρόκειται νὰ θεραπεύσῃ. «Ἄλλ' ἀρκοῦσι ταῦτα».— Πράγματι εἶνε καιρὸς νὰ παύσωμεν ἀποδεικνύοντες τὴν τελείαν ἀνικανότητα πρὸς κατανόησιν τῆς ἐπιστημονικῆς κατευθύνσεως τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας.

Τοιούτου είδους φράσεις είνε βέβαιαι ότι θὰ ἔχωσιν εἰς πᾶσαν ἐποχὴν ἀμέριστον τὴν ἐπιδοκίμασίαν τῆς κοινοτάτης ῥουτίνας. Δὲν θὰ κατωρθώσωσιν ὅμως νὰ παραδώσωσιν εἰς τὴν λήθην τὸν ἐπαστημονικὸν ῥιζοσπαστισμὸν ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνεκίνησεν ὁ Πλάτων τὸ ζήτημα τῆς εὐρέσεως τοῦ ἀγαθοῦ ἐν ὅσῳ ζῆ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ εἰς μόνον σπινθήρ τῆς δυνάμεως ἐκείνης «νὰ ἀγαπᾷ τις τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ ἀναφέρῃ εἰς ταύτην», ὡς εἰς τελικὸν σκοπὸν, ὅλην τὴν ἑαυτοῦ δρασίαν, ὅχι δὲ νὰ ἀναφέρῃ τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς περιορισμένης αὐτοῦ δράσεως (Φιληβ. 58 D, πρβλ. Πολιτεία 505 D).

II. Ἡ μεταγενεστέρα μετατροπὴ τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας.

Τὸ μέγα - καὶ - μικρόν, οἱ εἰδητικοὶ ἀριθμοὶ καὶ τὸ ἓν.

A. Ἡ θεωρία.

Σχεδὸν μεγαλείτερον ἐνδιαφέρον ἔδειξεν ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τὴν μεταγενεστέραν μετατροπὴν τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας ἢ διὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἐν τῇ παλαιότερᾳ, ἀπλουστερᾳ αὐτῆς μορφῇ τῇ κυριαρχούσῃ εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος. Βεβαίως ἡ τροποποιημένη αὕτη θεωρία ἔσχε τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν τῷ Πλάτῳ, ἀλλὰ, πλὴν ὀλίγων ὑπαινιγμῶν τοὺς ὁποίους δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν εἰς τὰ συγγράμματα, προφορικῶς μόνον ἐδιδάχθη ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ σχολῇ ὅμως ἐγένετο γενικῶς παραδεκτὴ καίτοι διαφόρως κατηγνοήθη ὑπὸ τῶν διαφόρων περὶ αὐτῆς πραγματευθέντων· ἐκ τούτων ἄλλοι μὲν ἤρυνον, ἄλλοι δὲ περιώρισαν αὐτήν, ἢ τροποποιούντες ἐπανέφερον εἰς τὸν πυθαγορεῖσμὸν πρὸς τὸν ὁποῖον αὕτη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εὕρισκετο ἐν στενῇ συναφείᾳ.

Ὁ μετασχηματισμὸς οὗτος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς παρ' Ἀριστοτέλη καὶ τοῖς σχολιασταῖς αὐτοῦ περιγραφῆς, δύναται κυρίως νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ ὁ Πλάτων ἠσθάνετο ἰσχυρότερον τὴν ἀνάγκην νὰ συναγάγῃ ὅπωςδῆποτε ἀκόμη ῥιζικώτερον τὴν ποικιλίαν αὐτῶν τούτων τῶν Ἰδεῶν, καὶ ὅχι μόνων τῶν φαινομένων. Τὸν περισσότερον καταφανῆ ὑπαινιγμὸν ὅσον ἀφορᾷ τοιούτου είδους συναγωγὴν περιέχει μεταξὺ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ὁ «Φίληβος»· ἀπ' αὐτοῦ ἄλλως τε εἶνε εὐκολώτερον καταληπτὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν λοιπῶν συγγραφέων λεγόμενα. Τὸ τοιοῦτον δέ, εἰρησθῶ ἐν παρόδῳ, ἀποτελεῖ μίαν τῶν ἰσχυροτάτων ἀποδείξεων ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἐγράφη ἐν μεταγενεστέρῳ ἐποχῇ.

Εἰς τὸ σύγγραμμα ἐκεῖνο ὁ Πλάτων ὠρμήθη κατὰ πρῶτον ἐκ τῆς γενικῆς ἀντιθέσεως καὶ ἀμοιβαίας σχέσεως τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν πολλῶν. Αἱ Ἰδέαι παρουσιάσθησαν ἐκεῖ αὐτόχρημα ὡς ἐνότητες ἐκφραζόμεναι διὰ τῆς λέξεως ἓνας ἢ μονάς, ἢ ὁποῖα λέξις, ἐκ τῶν μαθηματικῶν ληφθεῖσα, χρησιμεύει συνήθως ὅπως ἐκφράσῃ τὸν ἀριθμὸν ἓν (15 AB. πρβλ. 56 E).